

М. В. Абабурка (Магілёў, Беларусь)

**ПЫТАЛЬНА-АДКАЗАВАЯ ФОРМА
ЯК СПЕЦЫФІЧНЫ ЭЛЕМЕНТ
КУЛЯШОЎСКАГА ПАЭТЫЧНАГА РАСПОВЕДУ**

The article is dedicated to lingvo-stylistic analysis of Belarusian folklore elements effectively used by the popular Belarusian poet A. Kuleshov in his poems and lyrics.

Звычайна ў жывым натуральным маўленні суразмоўцы карыстаюцца дыялогам: адзін пытаецца – другі адказвае. Аднак і ў маналагічным маўленні шырока выкарыстоўваецца пытальна-адказавая (адказная) форма: рэферэнт (адрасант, аўтар) ставіць так званае праблемнае пытанне і тут жа сам на яго адказвае. Навукоўцы і метадысты ўслед за псіхолагамі такую сітуацыю называюць праблемнай.

Аркадзь Куляшоў амаль у кожным сваім значным творы ўжывае разнастайныя праблемныя сітуацыі. Ужо на самым пачатку сваёй паэтычнай дзейнасці творца выкарыстоўвае як самыя элементарныя дыскурсы тыпу “пытанне – адказ” (“На шляху”, “Ростань”), так і своеасаблівыя: “зварот у форме зваротка – пытанне – адказ – паўтор першага” (“Песня перамог”, “Брук грывіць...” і інш.). У больш сталым вершаванні А. Куляшова бачым, асабліва ў лірыцы ваенных і пасляваенных гадоў, значныя палітычна-патрыятычныя і мастацка-эстэтычныя абагульненні разглядаемай формы вершаванага расповеду:

Хоць прымае іх гэта зямля,

як сыноў сваіх, шчыра,

Але просяць іх вочы

хоць жменьку палескага жвіра.

Толькі дзе яго ўзяць?

Як яны Беларусь пакідалі,

У дарогу з сабою

Мяшэчкаў з зямлёю

Не бралі.

Што ім жменька зямлі той?

Ты ўся ім патрэбна, радзіма,

А ў дарожным мяшочку

ўмясіць цябе ўсю немагчыма.

Паспрабуй у дарогу забраць,

тыя пожні, палі і крыніцы,

тыя пушчы, што могуць

хіба толькі ў сэрцы ўмясіцца.

(“Над брацкай магілай”)¹

Або:

Ляцяць турэмныя краты,

Вітрыннае шкло на Брадвееі...

Ці чуеце, дэлегаты

Шаноўнае Асамблеі?!

Імкнуцца да лепшай долі

Да працы, да абароны.

Не выстаяць бамбе ў змаганні

З сямёю братэрскай, згоднай.

Што значыць яна ў параўнанні

З вялікай сілай народнай?!

¹ Тэксты з іх назвамі падаюцца на зборах твораў А. Куляшова ў 4-х ці 5-ці тамах.

*На гэта, а не на дэбаты
Найбольшыя ў нас надзеі.
Вось слова маё, дэлегаты
Шаноўнае Асамблеі!*

(“Слова да Аб’яднаных Нацыў”)

Далей нават у чыста інтымнай лірыцы пытальна-адказавая форма з’яўляецца эфектыўнай пры перадачы самых тонкіх пачуццяў:

Адчаго не была ты ў юнацтве

імклівай ракой?

Я б аддаў табе ўсе сваі хвалі,

каб зліцца з табой.

Адчаго я не полымем быў,

калі быў юнаком?

Я б прайшоў праз усе твае пушчы

кіпучым агнём.

(“Ты і я”).

Сустрэкаюцца ў розных мясцінах разнастайных паводле жанру паэтычных твораў А. Куляшова радкі нібы з перастаноўкай кампанентаў пытальна-адказавай формы (канструкцыі):

1. *Спакойнага шчасця*

не зычу нікому:

Навошта грывотам

маланка без грому,

Навошта ручай

без пякучае смагі,

Халодная ўвага

не вартая ўвагі;

Жаданні, што прагныя

крылы згарнулі,

Зязюля без лесу

і лес без зязюлі?

(III, с. 33)

2. *Асіны, асіны! Між цёмных ялін*

З нізін прабіваюцца ўгору

Іх яркія вогнішчы!.. Хто на ўспамін

Пакінуў іх змрочнаму бору?

Хто іх запаліў тут? Бязлітасны шквал

Пякельнае артпадрыхтоўкі?

А можа пяхоты апошні прывал,

Каманд пахавальных рыдлёўкі? (“Пра асіны”).

Першы прыведзены прыклад – гэта спецыфічная канструкцыя, якую можна назваць тэкстам-перыядам, другі – гэта фрагмент тэксту, які выступае як разнавіднасць умаўчання.

У безыменных паснаццацірадкоўях пытальна-адказная форма ў значнай ступені дапамагае інтэлектуалізму і навуковасці паэтычнага маўлення А. Куляшова:

1. *Сама Зямля не вечна – час
Хай будзе так! А хіба маладых
Планет няма? Хто людзям перашкодзіць
На схіле дзён сваіх наведаць іх?
Напэўна, там з пячораў з жыхарамі
Спатканне новы лёс наладзіць нам –
Не грознымі багамі дзікунам
Мы будзем, а старэйшымі братамі. (III, с. 85);*
2. *Сцвяржае час: заўжды жыццю на змену
Прыходзіць смерць, для ўсіх адзін закон,
І некалі жыццёвую арэну
Пакіне род людскі на схіле дзён.
Ты клічнік ставіш, час! А я – пытальнік:
А што, калі закон парушыць той
Мой слаўны род і вынайдзе – стваральнік –
Жывы бялок, што злучыцца з вадой
І дзікаватым племем неўміручым,
Расселицца па ўсіх мацерыках?
А што, калі мы жыць яго навучым,
Свет разумець, хадзіць на дзвюх нагах,
Перададзім сякеру – з рук у рукі,
Перададзім падручнік, а затым
Усе здабыткі працы і навукі?
... Час, паспрабуй тады спрацацца з ім! (III, с. 88)*

Спасылка на філасофскі час (I выпадак) і зварот да рэальнага часу (II выпадак) разам з пастаноўкай нявырашальных яшчэ ў цяперашні час ні навукі, ні жыццёвай практыкай названых пытанняў невядомага будучага прыводзіць здагадкі паэта, увасобленыя ў пытальна-адказную форму, да займальнасці і павышанай зацікаўленасці рэцыпіента. Але найбольшую эмацыянальную і сэнсавую нагрузку выконваюць аналізаваныя кампаненты куляшоўскага расповеду ў своеасаблівым звароце-пакаянні паэта да сваіх былых сабратаў па пярэ Ю. Таўбіна і З. Астапенкі ў творы “Маналог”:

*Сябры мае! Пад пустак дыванамі
Ці не абрыдла безназоўнасць вам?
Дзе дзверы, што замкнуліся за вамі?
Як вас знайсці? Якіх пытацца брам?
Маўчыць нябыт каменных пліт паважных,
Дзе з надпісаў дажджы змываюць пыл,
Там я блукаў, але імёнаў вашых
Не адшукаў на вокладках магіл. (III, с. 125)*

Зваротам да мёртвых сяброў, як да жывых, у форме пыталых сказаў, што сваім зместам набліжаюцца да рытарычных, вельмі эфектна і эфектыўна выражаецца боль душы аднаго з траіх, на якіх “адна ... дамоўка ... з непахаваным словам” да дваіх, “Да іх, жывых...” (III, с. 142).

З меншым болем і ў крыху змененым моўна-выяўленчым плане паэтычна распавядае А. Куляшоў у такіх творах, як “Балада аб знойдзенай падкове”, “Простым людзям”, “Размова з патомкам” і інш.

Аднак той боль, тое выражэнне вербальнымі і невербальнымі сродкамі, узятымі паэтам непасрэдна з натуральнага беларускага дыялагічнага маўлення і перанесенымі ў літаратурна-мастацкі твор, у першую чаргу ў “Баладу пра чатырох заложнікаў” і паэму “Сцяг брыгады”, з’яўляюцца ўзорам і прыкладам для пераймання іншымі майстрамі мастацкага слова.

Такім чынам, стылізацыя А. Куляшовым сваіх лепшых твораў пад вусна-гутарковае маўленне беларускага народа ці непасрэднае выкарыстанне элементаў такога маўлення ў кожным літаратурна-мастацкім тэксце прыдае яму не толькі жывасць і эмацыянальнасць, але і яскравае натуральнае гучанне². Гэта асобны, спецыфічны, стылістычны прыём куляшоўскага паэтычнага расповеду.